

CRKVENI GLAZBENIK I NJEGOV INSTRUMENT - REGISTRI ORGULJA (3)

Uvod

U prošlom broju bilo je riječi o akustici, sviralama općenito i o nastanku tona u njima. Slijedi poglavlje o registrima koje je zanimljivo, ali i vrlo korisno svim crkvenim glazbenicima i orguljašima. Umijeće registriranja ne odnosi se samo na koncertnu upotrebu orgulja, nego je korisno i u liturgijskom sviranju.

Vrste registara

Registar je niz svirala koje proizvode tonove na isti način. Taj niz svirala daje tonove jednake boje, a svirale su istoga oblika, menzure i oznake stope. U prošlom broju bilo je govora o menzuri svirale, ali možemo ponoviti da je menzura odnos visine i promjera svirale¹. Svirale uske menzure daju rezak ton, a široke menzure daju blaži ton. Konične svirale, koje nemaju isti promjer duž cijele dužine svirale, daju mukliji i nazalniji ton. Svirale sa širokim labiumom (većim razmakom usnice) daju blaži, mirniji i puniji ton, a svirale s uskim labiumom daju rezak ton. U gradnji novih orgulja graditelj treba točno odrediti kvalitetu i boju pojedinoga registra (svirale) kako bi on uistinu odgovarao svojem nazivu, npr. flauta. Taj se proces zove intoniranje svirala. Svirale se intoniraju, što uključuje precizne zahvate oko oblika labiuma, u

radionici orgulja, a naposljetku i u prostoru gdje su orgulje smještene.

Registre dijelimo na nekoliko skupina:

1. temeljni registri, koji se dijele na:

- a) principale
- b) poklopljenice
- c) flaute
- d) registre s koničnim sviralama
- e) usko menzurirane registre

2. alikvoti

3. mješance (miksture)

4. jezičnjaci

Poznavanje registara, njihovih naziva, vrsta i karakteristika vrlo je bitno i korisno za crkvenoga glazbenika orguljaša. Orgulje su ponajprije instrument namijenjen za liturgiju te iz toga proizlazi da u sklopu nje možemo i poželjno je koristiti se svim registrima koji su nam na raspolaganju. Orgulje se mogu tretirati kao instrument koji prati zbor i pjevanje puka ili kao solistički instrument. Poznavanje registara ključan je element u odabiru za konkretnu situaciju unutar liturgije.

Principali

Principali su glavni i temeljni registri orgulja, a njihov naziv dolazi od latinske riječi *principalis*, što znači glavni. To nam isto govori da bi principali trebali biti prisutni u svim orguljama iako često nisu prisutni u svim veličinama. Principalne su svirale otvorene (na vrhu), labijalne i daju snažan, pun i jedar (ali ne

¹ Usp. DUGAN, Franjo. *Glazbena akustika*. Zagreb. Kiklos - krug knjige. 2014. str. 113.

oštar) zvuk zbog optimalnoga broja alikvotnih tonova koje proizvode². Principali se grade u svim veličinama: 32', 16', 8', 4', 2', 1'. Izgrađeni su od legure kositra i olova, ali ima i drvenih principala, koje često možemo naći u najnižoj lagi registra (velika oktava).

Graditelji orgulja upotrebljavaju za principalne svirale i naziv »Diapason« (grč. *dia* = kroz, sasvim i *pason* = sklad, tj. sasvim skladan). On se često može naći na engleskom govornom području, ali u današnje vrijeme i na modernim orguljama neovisno o mjestu izgradnje. Francuski naziv za principal je »Montre« (fr. *montrer* = pokazivati) jer se često nalaze u prospektu orgulja kao registar 8'. Registar 4' veličine obično se naziva »Praestant« (*praestare* = naprijed stajati) koji se također može naći u okviru prospektnih svirala.

U nastavku navodimo najvažnije principalne registre raspoređene po veličini stope.

Principali 32' prisutni su u velikim orguljama koje su smještene u velike crkve i koncertne prostore. Ukupan broj registara trebao bi biti veći od 50 kod konkretnih orgulja kako bi 32' principal imao smisla i temeljnu podlogu za velik broj registra. Principal 32' najčešće se nalazi u pedalu, a u manualu (glavnom) vrlo rijetko. Isto tako najčešće je izgrađen od drva. Neki od naziva za principale ove veličine su: Grossprincipal 32' (njem.), Montre 32' (fran.), Contrabassodopio 32' (tal.), Contra-diapason 32' (engl.), Double diapason 32', Contra prinzipal 32'. U Hrvatskoj nemamo ni jedne orgulje koje imaju 32' principal iako imamo nekoliko velikih orgulja koje nadmašuju brojku od 50 registara.

Principali 16' češće su prisutni u orguljama i u principu nezaobilazni u orgulja srednje veličine. Taj registar može se nalaziti u pedalu i u manualu (u manu-

alu je tiše intoniran). Može biti metalni i od drva. Neki od naziva su: Prinzipal 16' (njem.), Montre 16' (fran.), Contrabasso 16' (tal.), Double diapason 16' (engl.).

Slika 1.

Principal 8' građen je pretežno od metala i to je osnovni registar orgulja (usp. slika 1.). Osim u manualu, može biti i u pedalu, često pod nazivom Octavbass 8'.

Principal 4'. Često kod malih orgulja ne nalazimo 8' principal, ali je zato prisutan 4'. On se još naziva »Stimm« registar. Kod ugađanja orgulja prvo se ugođi principal 4', a onda svi ostali na temelju i uz pomoć njega. Različite su varijante i nazivi principalnoga registra 4' veličine: Octav 4' (njem.), Prestant 4' (fran.), Ottava 4' (tal.), Octave 4' (engl.). U pedalu imamo principal 4' pod nazivom Choralbass 4' (obično se rabi u koralnim preludijima gdje se c.f. svira u pedalu, ali zvuči oktavu više).

Principal 2' (superoktava 2') – različite varijante i nazivi: Superoctav 2' (njem.), Doublette 2' ili Octavin 2' (fran.), Quintadecima (tal.), Fifteenth (engl.).

Osim »klasičnih« principalnih registara imamo i registre koji u svojem nazivu naznačuju oblik ili boju konkretnoga registra. Najpoznatiji principal takve vrste je Geigenprinzipal 8' (*geigen* = violinski). Po zvuku on je oštiji, ali i tiši od klasičnoga principala zbog uže menzure i niskoga, uskoga izreza labiuma. Taj principal u pravilu se nalazi na sporednom manualu.

U orguljama na području Hrvatske obično se rabi naziv »principal«. Ovisno o graditelju orgulja, taj naziv može

² Usp. DUGAN, Franjo. *Glazbena akustika*. Zagreb. Kiklos - krug knjige. 2014. str. 116.

biti lagano izmijenjen. Ponekad navedeni Geigenprinzipal (8') može biti naznačen kao gudački principal ili violinski principal. U pedalu 8' principal često je nazvan oktavni bas 8'. Neki graditelji orgulja (Heferer) za 4' principal u manualu rabe naziv Regal 4'.

Važno je napomenuti da su principali registri dobrodošli u okviru registriranja kod liturgijske glazbe. Ovisno o mnogim komponentama, neki principali mogu biti glasniji i snažniji od drugih. Bilo je riječi o intonaciji svirala, a svakako intonacija određenoga principala utječe na njegovu čvrstoću, koja je glavna odlika ovoga registra. Zsigurno ne ćemo rabiti principal (sam ili u kombinaciji s drugim registrima) kod pratnje solopjevača, npr. kod izvođenja psalama, jer bi mogao »prekriti« izvođača svojom jačinom. Principalni registri mogu se rabiti u kombinaciji s ostalim registrima, posebno kada nam je potrebna snaga i jasnoća. Kada pratimo zbor ili puk koji pjeva glasno i složno, principali dobro dođu. U izgradnji dinamičke piramide treba odlučiti koji principal treba prvo dodati već uključenim tišim registrima. Ponekad je to 4', a ponekad 8', ali gotovo nikad 2', koji se uključuje nakon 8' i 4'.

Poklopljenice

Poklopljenice spadaju među temeljne registre orgulja koje daju karakterističnu boju i nadopunjavaju zvuk principala. Ime su dobile po zatvorenom (poklopljenom) otvoru svirala, a takva svirala daju oktavu dublji ton od otvorene svirale iste duljine. One se često nazivaju »Gedeckt« (starinski naziv je »Gedackt«), što dolazi iz njemačkoga govornoga područja. Talijani ih nazivaju »Bordone«, francuzi »Bourdon«, englezi »Stopped flute« ili »Stopped diapason«. Možemo naići i na naziv »Copula«, što nema veze za spojivima »kopulama«. U hrvatskim orguljama možemo ih naići i pod nazivom »poklopljenica« (npr. »gruba«, »mukla« ili »ljupka« poklopljenica). Poklopljenice, u

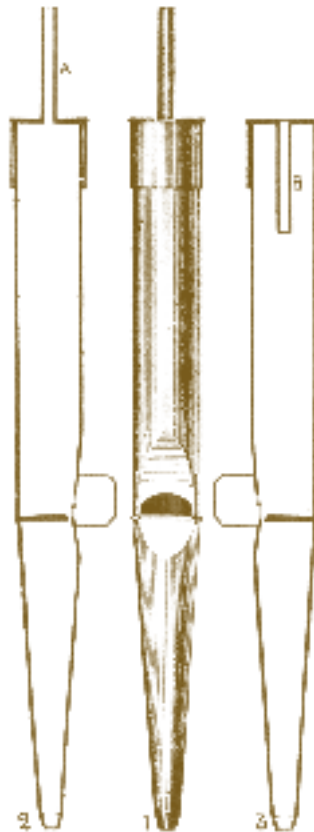
odnosu na principale, imaju manji broj parcijalnih tonova³. Daju pretežno svoj temeljni ton koji je mukao, tup, nema sjaja, ali ima volumena. Mogu biti građene od metala ili drva, a oblik im je cilindričan i prizmatičan. Dolaze u veličinama od 32' do 2'.

Najznačajnije poklopljenice:

32' – uglavnom u pedalu – Gedeckt, Untersatz, Grand Bourdon, Quintade (parcijalni ton kvinte je istaknut).

16' – Gedeckt (u manualu i pedalu), Bourdone, Subbass (najčešća poklopljenica u pedalu), Zartbass (vrlo tihi), Gedecktpommer, Quintatena.

Slika 2.

8' – Gedeckt, Grossgedeckt, Lieblichgedeckt (ima zvuk poput flaute, ima 2 labiuma pa se naziva i Doppelflöte), Co-

³ Usp. DUGAN, Franjo. *Glazbena akustika*. Zagreb. Kiklos - krug knjige. 2014. str. 118.

pula maior («Copule» su dobile ime po tome što se dobro spajaju s ostalim registrima; budući da nemaju svojih parcijalnih tonova, dobro apsorbiraju od ostalih registara), francuski romantični registar Cor de nuit i Bourdon.

4' – Gedeckt, Kleingedeckt, Copula minor, Nachthorn

Postoje i polupoklopljenice, registri koji u čepu svirale imaju umetnutu usku cijevčicu (slika 2.). Tu valja spomenuti vrlo popularan registar Rohrflöte ili talijanski Flauto a camino. Imaju svijetao lagano nazalan ton.

Flaute

Iako zvukovno najsličnije poklopljenicama, svirale su otvorene; od drva ili metala. Imaju malo alikvotnih tonova, a menzura može biti uža ili šira od principala⁴. Labium svirale visoko je izrezan, a otvor usta svirale je širok. To uvjetuje blag, mekan ton, sličan orkestralnoj flauti. Dolaze u veličinama od 16' do 1'.

Najznačajnije flaute:

16' – Flauto maior, Hohlflöte, Flauto-

traversalbass, Flute triangulaire («trokutasta»)

8' i 4' – Flauto (zvuk najsličniji orkestralnoj flauti), Flauto amabile (uže menzure), Flauto dolce (uska menzura i nježan ton), Hohlflöte (ima široku menzuru), Konzertflöte (svijetao i vedar ton), Waldflöte (široka menzura i snažan ton), Flötenbass (u pedalu)

2' – Flautino, Flageolet, Blockflöte

Poklopljenice, zajedno s flautama, uzimamo kao početne registre, na koje dodajemo ostale gradeći dinamičku, ali i bojom zvuka različitu piramidu. Kao takve imaju veliku i široku upotrebu u liturgijskom sviranju. Mnoge poklopljenice zvuče sasvim dobro same te se mogu rabiti u pratnji solista, ali i zbora, kada je potrebna vrlo tiha i nenametljiva pratnja. U kombinaciji s flautama 8' i 4', kao i poklopljenicama 4', možemo dobiti jako lijep prozračan i konkretan zvuk, a opet ne toliko glasan da bi bio glasniji od zbora. Upravo u pratnji samoga zbora, gdje puk ne sudjeluje u pjevanju, takva kombinacija može biti vrlo dobra. Ove skupine registara vrlo se dobro slažu s uskomenturiranim registrima gdje se možemo poigravati bojom tona.

⁴ Usp. DUGAN, Franjo. *Glazbena akustika*. Zagreb. Kiklos - krug knjige. 2014. str. 117.

Zaključak

Crkveni orguljaš, koji ima na raspolaganju klasične orgulje, može i trebao bi iskoristiti maksimum iz njihovih mogućnosti u kombiniranju registara. Često se može čuti da mnogi orguljaši rabe uvijek iste kombinacije registara, »provjerene«, i to za sve dinamičke i izražajne razine. Već orgulje sa 10 registara od kojih pola pripada osnovnim 8' registrima imaju puno mogućnosti njihovih kombiniranja. Raznovrsnost registriranja, barem u dinamičkom smislu, ključna je u igranju uloge orgulja kao pratitelja crkvenoga pjevanja. Ponekad dobra registracija može potaknuti zbor ili puk na dinamičnije sudjelovanje u liturgijskom pjevanju.